

УДК 811.133.1(075.8)

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ КОМПЛЕКС З ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ *ÉCHO B 1.1*: З ДОСВІДУ НАВЧАННЯ

Шерстюк О. М.

elen-sherstyuk@gmail.com

Київський національний лінгвістичний університет

Дата надходження 17.10.2017. Рекомендовано до друку 1.11.2017.

Анотація. У статті представлено французький навчально-методичний комплекс (НМК) *Écho B 1.1*, призначений для старших підлітків і дорослих початківців. Описано компоненти НМК, їхню структуру і функції, наведено приклади навчальних прийомів, вправ, навчальних матеріалів. Розкрито можливості використання *Écho* на уроках французької мови в старших класах загальноосвітніх навчальних закладів.
Ключові слова: природні види мовленнєвої діяльності, актуалізовані опори, консультації on line, інтеракція, франкомовне середовище.

Шерстюк Е.Н. Киевский национальный лингвистический университет

Учебно-методический комплекс по французскому языку *Écho B 1.1*

Аннотация. В статье представлен французский учебно-методический комплекс (УМК) *Écho B 1.1*, который предназначен для старших подростков и начинающих взрослых. Описаны компоненты УМК, их структура и функции, приведены примеры приёмов работы, упражнений, учебных материалов. Раскрыты возможности использования *Écho* на уроках французского языка в старших классах общеобразовательных учебных заведений.

Ключевые слова: природные виды речевой деятельности, актуализированные опоры, консультации on line, интеракция, франкоязычная среда.

Sherstyuk O. Kyiv National Linguistic University

A Kit *Écho B 1.1* for teaching the French Language

Abstract. Introduction. The article deals with aims, components and their structure and functions of the Kit *Écho B 1.1* for teaching the French language to senior pupils and adults-beginners. **Purpose.** To describe the method of the Kit, to analyze the structure of the Units, Lessons and controlling materials as well as of teaching and illustrative aids and to recommend using of *Écho B 1.1* by the teachers of the French language in schools and on courses. **Methods.** Analyzing the components of the Kit: classbook (Méthode), workbook (Cahier personnel d'Apprentissage), le Site Internet Compagnon; teaching material adequacy; taking into account interests of students; the structure of different types of lessons and the variety of teaching methods and means. **Results.** The analysis conducted by the author has shown that the French Kit *Écho B 1.1* can be successfully applied in teaching of the French Language to senior pupils. The description of each component proves the possibility and necessity of using methods, exercises, practices, tests, other materials in organization of the French lessons in Ukrainian schools.

Key words: natural language activities, actualised supports, consulting on line, interaction, French-speaking environment.

Écho B 1.1 - це навчально-методичний комплекс (НМК) з французької мови як іноземної, адресований старшим підліткам, а також дорослим початківцям. Нове видання **Écho B 1.1** (2014 р.) пропонує актуальні опори для вивчення французької мови і культури, які відображають інтереси й види діяльності цієї аудиторії. Здебільшого НМК передбачає природні дії і види діяльності, дотичні до розмовного мовлення старшокласників, студентів, дорослих початківців, аніж молодших підлітків і школярів, а також узгодження обов'язкового дозування складностей з потребою швидкого оволодіння основами спілкування й "призвичаювання до багатого лінгвістичного довкілля", як зазначено у "Передмові" J.Girardet і J.Pêcheur - автори НМК.

У підручнику (Méthode) і в робочому зошиті (Cahier personnel d'apprentissage) вказано інтернет-адресу і код, що уможливило on-line консультації в межах усіх компонентів НМК, використання додаткових матеріалів – найактуальніших документів сьогодення (Les échos d'Echo), а також виконання інтерактивних вправ.

Створений на засадах діяльнісного підходу до навчання іноземних мов і культур, за своїми цілями й методикою **Écho** повністю відповідає Загальноєвропейським рекомендаціям з мовної освіти (CECR). З першого ж заняття учень / студент є суб'єктом і водночас об'єктом процесу навчання. Отже, клас / аудиторія стає соціальним простором, де здійснюється обмін інформацією, досвідом, враженнями, думками і де відбувається побудова власних проєктів. Під час цих інтеракцій виникає бажання оволодіти словником, граматиною й вимовою, потреба набути стратегій розуміння й висловлювання, прагнення пізнати краще франкомовні культури. Тренувальні вправи ("des activités de simulation"), такі як рольові й ділові ігри, написання листів різних комунікативних / функціональних типів тощо, дають змогу тим, хто навчається, передбачити й "програти" ситуації, які вони можуть спостерігати у франкомовному середовищі. Кожен рівень **Écho** готує користувачів до певного рівня CECR і DELF (Diplôme d'études en langue française).

Écho складається з трьох тематичних розділів (Unités): "S'informer", "S'intégrer dans la société" і "S'affirmer au quotidien", кожен з яких розрахований на 30–40 навчальних годин. Кожен розділ містить 4 уроки. Кожен урок передбачає етапи "Interaction", "Ressources", "Simulation", "Ecrits", "Civilisation", обсягом від однієї до п'яти сторінок.

Мета розділу – адаптувати користувача до певного контексту і дотичних ситуацій. Наприклад, у підрозділі "S'informer" (здобуття інформації) адаптація націлена на ознайомлення тих, хто навчається, з різними засобами інформації (преса, туристичні путівники, сайти Інтернету тощо) та їх навчання реагувати на інформацію й коментувати її. Наприклад, тема "Що сталося?" (Que s'est-il passé?) передбачає ознайомлення з матеріалами французьких періодичних видань "L'Express", "France Soir", результатами опитування громадян "Les Français et les médias" (Sondage TNS/Sofres), регіональної преси, а також фрагментами Інтернет-форуму "Pensez-vous être bien informés?" (Чи добре ви інформовані?).

У кінці кожного тематичного розділу чотири сторінки присвячені оцінюванню (серія тестів з говоріння, аудіювання, читання і письма) і три сторінки – виконанню індивідуального проєкту, де пропонуються матеріали і творчі завдання до них. У "Додатках" розміщено граматичний довідник (un aide-mémoire) з таблицями відмінювання; транскрипція звукозаписів (les transcriptions des enregistrements), чотири карти Франції і Парижа. Також до "Méthode" додаються DVD-ROM audio et vidéo (рівні A1 і A2) і мовний портфель (un portfolio).

На етапі розвитку продуктивних видів мовленнєвої діяльності учням / студентам пропонуються такі завдання: 1. Прокоментуйте результати опитування "Французи і засоби масової інформації". Організуйте подібне опитування у вашому класі / групі. 2. Прочитайте форум "Чи добре ви інформовані?" а. Висловіть вашу думку щодо кожного повідомлення (напр. À la télé, les infos sont caricaturés et exagérées. Il suffit qu'un enfant soit mordu par un chien en France et aussitôt, c'est une catastrophe nationale : le ministre parle ; il promet une loi. C'est ridicule. Enzym). Додайте власне повідомлення. 3. Прочитайте уривок статті G. Gallet "Internet, le cinquième rouage ?" а. Укладіть список атак на Сеголен Руаяль. Як вам здається, це нормально? в. Як ви вважаєте, чи є Інтернет хорошим засобом інформації?

Також на сторінках **Écho** можна побачити фрагменти публікацій видань "Le Point"; "Midi Libre"; "Le Monde"; "Sélection du Readers digest"; "Marianne"; "Fémina" тощо, матеріали Інтернет-ресурсів, таких як сайти "allocine.com", www.lelieuunique.com, Site photovni.free.fr, site liberation.fr, тощо. Матеріали для навчання читання містять велику кількість уривків із творів відомих і популярних сучасних франкомовних авторів - Geneviève Mansion "Tant de choses à faire avant de mourir", Marguerite Duras "L'Amant", George Perec "Je me souviens".

Автори НМК підкреслюють, що він дає учневі / студенту можливість працювати самостійно завдяки робочому зошити у супроводі CD. Працюючи автономно, після занять, той, хто навчається, знайде нову лексику, зможе перевірити розуміння тексту або звукового документа, з яким він працював у класі / аудиторії, і вправляється в автоматизації мовних аспектів. Робочий зошит має використовуватись разом з іншими довідковими матеріалами, які містяться як у змісті уроків, так і на останніх сторінках підручника (граматичні й лексичні таблиці, відмінювання дієслів).

Доступ до різноманітних матеріалів on-line також сприяє розвитку автономності того, хто вивчає мову. Вправи робочого зошита мають опори для самостійної роботи: від зразка виконання вправ на доповнення (Complétez avec un mot de la liste; Complétez avec qui, que, dont, où ..., notions de construction et destruction ...), трансформацію (Racontez au passé; utilisez les temps qui conviennent ...; Du verbe au Substantif et inversement; Combinez les deux phrases avec " dont " comme dans l'exemple; Mettez les verbes à la forme qui convient; Voici une notice sur la célèbre chanteuse Edith Piaf. Mettez les verbes au passé simple; ... до складніших вправ (напів)творчого характеру. Так, для виконання вправи на аналіз результатів опитування з певної теми учневі / студенту пропонується низка запитань, що слугує своєрідним планом відповіді. Щоб навчитись описувати твори мистецтва (картини, скульптури, інсталяції, архітектурні об'єкти тощо), учні / студенти виконують такі вправи, як заповнення таблиці про назву твору, ім'я автора, місце експозиції, дату створення, про те, що є "таємницею" твору, і свій варіант пояснення таємниці (le secret de Mona Lisa, "Nymphéas" de Monet à Giverny, "Roue de bicyclette" de Marcel Duchamp, l'annexe Ferdinand Favre à proximité de la gare de Nantes etc.). Такі вправи передбачають також аналіз літературних творів: стилістичний, лексико-семантичний і граматичний аналіз, що допомагає учням / студентам усвідомити функції вербальних засобів у текстах різних жанрів славетних французьких авторів. Також використано уривки з найкращих творів французького літературного спадку: "Le Mur" de Jean-Paul Sartre, "Le Cheval d'orgueil" de Pierre-Jakez Hélias, "La Billebaude" d'Henri Vincent, "Les Pieds dans le plat" de Michel Serrault тощо.

Одночасно з мовними й мовленнєвими компетентностями формується франкомовна лінгвосоціокультурна компетентність. Учням / студентам пропонується виконати завдання типу "Знайдіть і класифікуйте дієслова, що слугують для а. розповіді про головні події (вказати інфінітив), в. опису; с. прямої / непрямої мови; d. прямого вираження мовлення персонажів"; "Ось події: віднайдіть і вкажіть епоху й діючих осіб", "Прослухайте повідомлення. Виділіть запит інформації і форму, використану для його введення", напр. Type de demande: Conditions location de voiture: Forme utilisée: Je voudrais connaître ... etc.

НМК **Écho** містить засоби для оцінювання і самооцінювання рівня розвитку мовних, мовленнєвих і загальних компетентностей. У кінці кожного тематичного розділу учень / студент разом із учителем / викладачем підбиває підсумок (un bilan) своїх знань, навичок і вмінь. У мовному портфелі (le portfolio) той, хто навчається, фіксує різні моменти свого навчання, так само як прогрес у навчальних досягненнях.

Проаналізуємо перебіг уроків кожного тематичного розділу, запропонований авторами НМК. На подвійній сторінці (1 double page) "Interactions" містяться матеріали для читання (листівки, статті, уривки з художніх творів, інформація з Інтернету тощо). Наприклад, в уроці 3 розділу 1 "Оце так історія!" (C'est toute une histoire!) пропонується тексти про унікальні пам'ятки минулого, проілюстровані фотографіями. Тексти розповідають про Дні Спадщини ("Врятуймо свідка минулого!"), про ідеальний палац (витвір кінця 19-го століття, збудований листоношею Фердинандом Шевалем в департаменті Дром), про острів Планьє, де розташовані занедбаний непрацюючий маяк і декілька історичний будівель, і про ініціативу архітектора Дельфіні Женкен та інших активістів повернути цей комплекс до життя; про унікальне місце (le lieu

unique) на березі каналу Сен-Фелікс l'annexe Ferdinand Favre, один з останніх архітектурних витворів промислових імперій династії кондитерів, збудований у 1886 році, і про те, чи колишній вокзал Champ-de-Mars знайде собі рятівника, що захистить його від знищення.

На цих же сторінках містяться вправи для контролю розуміння прочитаного (відповіді на запитання до текстів, доповнення тверджень, переказ, презентація), на спостереження й аналіз мовних форм; проектні завдання; а також вправи на словотворення, граматичну трансформацію, поєднувальні тести тощо. Один або декілька текстів (documents) дають учням / студентам змогу обмінюватись інформацією та / або висловлюватись у межах спільного проекту. Висловлювання уможливають використання лексичних і граматичних одиниць.

Подвійна сторінка «Ресурси» (Ressources) для кожного мовного явища пропонує огляд, що починається із спостереження за його функцією й формою та приводить до систематизації. Частина “Travaillez vos automatismes” націлена на формування мовленнєвих навичок. Наприклад, в уроці “Imaginez un peu” (Уявляти) учні / студенти вчать робити гіпотези в минулому часі і висловлювати почуття, використовуючи різні форми умовного способу (le conditionnel passé), конструкції “être + adjectif” (Elle est fière de son succès; Je suis heureux de venir ...); “être + adjectif + proposition subordonnée” (Elle est fière que vous participiez à la compétition ...: la proposition principale et la proposition subordonnée ont des sujets différents); “avoir, éprouver, ressentir + nom” (J’ai du plaisir à le revoir; Il éprouve une grande tristesse ...); дієслова й структури, що означають «викликати / спричинити почуття» (sa proposition ne me satisfait pas. Sa visite m’a fait plaisir ...).

Введення нового матеріалу відбувається за допомогою коміксів, персонажі яких висловлюються, використовуючи певну граматичну структуру.

3-поміж вправ на спостереження й аналіз (які є операціями ідентифікації) пропонуються такі: 1) “Observez les formes en gras. Comment sont-elles construites? Qu’est-ce qu’elles expriment?”. 2) “Lisez le tableau. Trouvez ci-dessus un exemple pour les quatre emplois du conditionnel passé”. 3) “Observez les phrases ci-dessus. Notez les actions sur un schéma. Trouvez : – l’événement le plus important ...”. 4) “Dans le texte de la page précédente relevez et classez les verbes. Trouvez leur infinitif. a. Actions qui indiquent les moments principaux de l’histoire ...”. 5) “Dans les phrases ci-dessus, relevez les différentes formes qui permettent de caractériser les actions. Tournez rapidement (adverbe) ...” тощо.

Наступними за складністю є вправи для формування лексико-граматичних навичок: підстановчі, трансформаційні, конструктивні, наприклад “Remplacez l’expression soulignée par un adverbe en “ment””; “Reformulez les phrases suivantes en supprimant la construction “en + participe présent” et en utilisant : bien que – en même temps – grâce à – si – quand” ; “Combinez les deux phrases en utilisant une proposition participe”, “Complétez avec des participes présents ou des adjectifs formés d’après les verbes entre parenthèses. a. La neige s’est mise à tomber (provoquer) des accidents ...”, “Mettez les verbes à la forme qui convient”, “Complétez les enchaînements d’idées en utilisant “or” et “donc” тощо.

На сторінках ресурсів (Ressources) заслуговують на увагу невеликі за обсягом довідники – пам’ятки (aide-mémoires), які слугують своєрідними підказками з опорами / прикладами для виконання вправ на засвоєння нового матеріалу. Залежно від функції виокремлюються декілька їхніх типів: для засвоєння граматичних структур, для оволодіння стилістичними засобами, для реалізації комунікативного наміру. Так, пам’ятки “Les constructions à sens passif”, “Exprimer l’antériorité”, “Le subjonctif passé” тощо інформують тим, хто навчається, про функцію й способи утворення певних граматичних структур з прикладами відмінювання дієслів, вживання граматичних структур у різних видах мовлення у певних контекстах і ситуаціях.

Окрім того, в кінці підрозділу пропонуються вправи на засвоєння нових структур “Travaillez vos automatismes”, які завжди виконуються на основі зразка. Зазвичай, це трансформаційні,

підстановчі або інші тренувальні вправи, здебільшого ситуативні, хоча деякі мають некомунікативний характер. Наприклад: 1) *Emploi de la proposition participe présent*. 2) *Dites-lui qu'il a eu tort comme dans l'exemple*. 3) *Préparez vos réponses. Elles sont très souvent utilisées dans la conversation au passé composé/au futur*. Такі вправи виконуються з опертям на фонограму, де є зразок виконання, пауза для відповіді, ключ для самоперевірки і пауза для повторення правильного варіанта. Учні / студенти виконують їх самостійно.

Подвійні сторінки "Simulations" (Говоріння) присвячено розвитку навичок і вмінь діалогічного й монологічного мовлення. Учні / студенти у взаємопов'язаних діалогах знаходять вивчені раніше мовні й мовленнєві одиниці. З кожним тематичним розділом і його підрозділами пов'язується історія, яка відображає головну мету *Unité*. Кожен діалог певного обсягу ілюструє конкретну ситуацію спілкування. Матеріал цих сторінок використовується для навчання усних видів мовленнєвої діяльності (аудіювання і говоріння), а також містить вправи для вдосконалення вимови.

Чотири сторінки розділу 3 "Simulations" (Говоріння) організовано за певними сценаріями / схемами дій різних видів людської діяльності. Кожен сценарій уміщує завдання на розуміння й висловлювання. Наприклад, сценарій "Захищати справу" ("*Défendre une cause*") передбачає підготовку аргументації, вивчення історії проблеми, укладання звернення (*une pétition*) або відкритого листа, приєднання до певної спілки з метою формування активної життєвої позиції того, хто навчається: збереження довкілля, захист прав знедолених, допомога нужденним тощо. В уроках чергуються різні схеми дій: рольові / ділові ігри у вигляді послідовних завдань, організованих навколо глобальної ситуації, наприклад вирішення проблем здоров'я; проекти, або низка завдань, спрямованих на реалізацію конкретної мети – підтримувати блог / вести власний, захищати проект тощо. Наприклад: "*Vous commencerez la réalisation de votre blog en français. Vous y mettrez des photos, des souvenirs, des anecdotes, des commentaires sur ce que vous avez lu ou entendu ...*".

На сторінках "Projet" (Проект) також розміщено пам'ятки з переліком ключових лексичних одиниць з теми й прикладами їх вживання у різних видах мовленнєвої діяльності. Наприклад, фрагмент пам'ятки "*Souvenirs et rêves*"

Le Souvenir

Se rappeler – se souvenir de ... – Je me rappelle le jour de notre arrivée. Je ne me souviens pas de l'hôtel. Moi, je me le rappelle. Je m'en souviens. Ça me revient. C'était l'hôtel Miramar.

Oublier – J'ai oublié la date. Ça ne me revient pas. J'ai un trou de mémoire.

Le rêve

Un rêve – faire un rêve

Rêver(de) – J'ai rêvé d'une visite à l'Opéra –rêver que ... (que nous allions à l'Opera)

La signification d'un rêve

Rêver de ... signifie que ...

Ça traduit ... Ça veut dire que ...

Dans un rêve, une maison symbolise le besoin de sécurité.

Проектні завдання мають пошуковий характер, спрямовані на розвиток уяви, особистісних рис і креативності тих, хто навчаються. Наприклад, девізом підрозділу "*Mon blog en français*" (Мій блог французької мови) є "*Intéressez-les!*" ("Зацікавте їх!"). Маються на увазі майбутні читачі й дописувачі блогу. Пропоновані завдання:

1. Прочитайте документ, знайдіть у ньому слова і вирази, які передають відчуття і почуття мрійника, описують, що він бачить, що він робить (*Ce que fait le rêveur: "je pleurais"* etc.)
2. Які думки викликають у вас образи цієї мрії? (особистий досвід, фільми, живопис тощо).
3. Як на вашу думку, чому персонажу Жана д'Ормессона приснився такий сон?
4. Стисло розкажіть про мрію, сон або кошмар.

На сторінках, присвячених проекту “Evasion dans les romans (Втеча у романи), крім різноманітних літературних й ілюстративних матеріалів, пропонуються такі завдання:

– Створіть портрет вашого головного персонажа. 1) Прочитайте анкету від Пруста, заповнену актором Жаном-Франсуа Бальмера. 2) Доповніть цю анкету для головного персонажа вашого роману (ви, ваш друг/подруга або вигадана особа).

– Оберіть власний сценарій. 1) Прочитайте подані нижче уривки з романів. 2) Оберіть тип вашого сценарію (детектив, наукова фантастика, шпигунський, про кохання, пригодницький тощо). 3) Укладіть сценарій вашого роману у п’яти / шести рядках.

У вступі до цього проекту автори НМК вмотивовують іншомовну мовленнєву діяльність тих, хто навчаються: “Хочете зробити оригінальний подарунок другу(подрузі)? Подаруйте їй (йому) роман, в якому він(вона) буде головним персонажем, де дія відбуватиметься у відомій місцевості і де він(вона) зустрінеться з людьми із свого оточення. Щоб підготувати цю книгу “à la carte”, яку театр “Comédia” міг би поставити, ви повинні: надати зібрану / вигадану інформацію про головного героя; обрати сценарій роману; обрати місце, де відбудуться основні епізоди історії”.

Сторінка “Écrit” (Письмо) пропонує учням / студентам вправи, навчальні прийоми й матеріали з метою набуття ними стратегій розуміння й продукції письма.

Документи сторінки “Civilisation” (Цивілізація) дають змогу сконцентрувати увагу тих, хто навчається, на культурі, історії, суспільних тенденціях, народних звичаях і традиціях тощо франкомовних країн. Наприклад, урок № 8; тема “C’est idéal!” (Це – ідеально!) присвячено розкриттю змісту французького прислів’я “L’herbe est toujours plus verte dans le pré du voisin”, аналогічного нашому прислів’ю “Там добре, де нас немає”. Тексти (в основному з різних періодичних й Інтернет-видань) містять інформацію про ритми життя в Іспанії, купання в термальних джерелах Будапешта, польський сніданок, вечірній відпочинок у Квебеку, одруження на Таїті. Опрацювання текстів передбачає пошук пояснення назви у вступі, порівняння інших національних особливостей з французькими звичаями і зі звичаями рідної країни учня / студента, презентації кожної окремої статті на уроці / аудиторному занятті та її обговорення, тематичну класифікацію лексичних одиниць (у вигляді таблиці) тощо.

Останнім, підсумковим завданням є укладання невеликого тексту з метою відповіді на запитання “Який спосіб життя хотіли б ви імпортувати до вашої країни або до Франції?” і його презентація на уроці / аудиторному занятті. Опрацьовуючи матеріали сторінок “Civilisation”, учні / студенти дізнаються про життя в Брюсселі та Бельгії, про славетні музеї Парижа і Франції, про великих акторів і відомих співаків, про історію, економіку, освітню та юридичну системи Франції, про французькі міста, покращення стандарту життя тощо.

Кожен розділ завершують чотири сторінки підсумкових завдань, у т.ч. тестових, три сторінки “Занурення (втеча) в інше життя (або у життя інших)”, присвячені підготовці різних за обсягом проектів, наприклад, укладання фрагментів автобіографії, переживання і вихід з незручної ситуації тощо.

У “Portfolio” учень / студент фіксує етапи свого навчання, описує свій франкомовний досвід поза уроками / аудиторними заняттями, а також різні види компетентності, яких він набув.

Для всіх, хто використовує НМК **Écho**, доступний сайт “Le site Internet Compagnon”, метою якого є актуалізація, локалізація, збагачення, динамізація й анімація уроків / занять. Сайт регулярно пропонує, у прямому доступі або за умов безкоштовного надання, актуальні матеріали і забезпечує інтерактивність (пропонуються 24 нові інтерактивні види роботи для кожного рівня). “Les échos d’Écho” (Відлуння Echo) є дидактичними матеріалами, присвяченими нещодавнім французьким й міжнародним культурним фактам / явищам. Відстежується прогресія НМК, до кожного із 16-ти розділів, від рівня B1 до рівня B2, тим, хто навчається, пропонують альтернативні або додаткові педагогічні ресурси до підрозділів підручника, присвячених

формуванню лінгвосоціокультурної компетентності. Учитель / викладач може проектувати їх у класі / аудиторії або ж учень / студент може використовувати їх автономно для повторення або продовження курсу в ігровій формі. Караоке-версія діалогів в стилі аніме дає змогу одному чи декільком учням / студентам отримати і програти одну або більше ролей.

НМК **Écho B 1.1** рекомендується для використання вчителями і викладачами французької мови в старшій школі й на курсах для дорослих початківців як основний, так і як допоміжний засіб навчання. НМК є гнучким у використанні. Значне місце в ньому відведено усному й письмовому оцінюванню. До підручника включено аудіо- й відеоматеріали, а робочий зошит доповнено аудіодиском. Новинками 2-го видання є оновлений дизайн, актуальні ілюстрації, осучаснена іконографія, найновіші документи.